

DOI: <https://doi.org/10.22141/2307-1257.9.4.2020.218234>

Шлях медика до та у п'ятдесятирічній самореалізації в нефрології

For citation: *Pochki*. 2020;9(4):198-201. doi: 10.22141/2307-1257.9.4.2020.218234

Зародження в 13-річному віці (1944 рік) наміру стати лікарем, перші кроки в медицині (студент Львівського медичного інституту — 1948–1954 роки), подальші кроки діяльності описані мною в деяких статтях і більше в книзі спогадів «Було колись...» (2013 рік, розділи «Було це у Львові» — с. 135-213; «Було це у Моршині» — с. 266-293). Коротше — у статті «Лікар народжується самозреченням» («Ваше здоров'я», 1997 рік, № 42; «Медицина і українське суспільство», 1998 рік, с. 438-441).

Між п'ятим і шостим курсом (1953 рік) ми (хлопці) проходили канікулярний місячний військовий вишкіл у підкарпатських лісах, щоб закінчити інститут з військовим званням лейтенанта.

Другий місяць канікул провів вдома з високою температурою, жовтяницею. З батьком у потязі (з частими позивами на блювання) поїхав до Львова в інфекційну клініку (база кафедри інфекційних хвороб). Температура (40 і понад 40) не знижувалася, жовтяниця наростала. До палати, у якій лежав, до іншого хворого зайшов на консультацію доцент Виговський (кафедра шпитальної терапії). Побачивши («Пиріг, що з вами?») й оглянувши мене, призначив пеніцилін. З наступного дня температура нормалізувалася, жовтяниця почала зменшуватися, і я почав відроджуватися. Отримав путівку до санаторію в Єсентуках (Кавказ).

Продовжував субординатуру з терапії (6-й курс). За шість років усі іспити склав на «відмінно», крім двох (неорганічна хімія і фізика — «добре»). Інститут закінчив з відзнакою.

Із критичних ситуацій, які запам'яталися зі студентських років, була відмова від вступу до комсомолу. На третьому курсі довелося вступити, та ще й очолити курсову групу комсомольців. Довелося...

1954 рік був першим, коли в клінічну аспірантуру можна було поступати тільки не менше ніж із трирічним стажем практичної роботи лікаря. Потрапив аспірантом на кафедру загальної гігієни. Минув семестр, і я остаточно переконався, що хочу бути л-і-к-а-р-е-м. Звільнився з аспірантури. Усі дивувалися... Ніхто мене не схвалив.

Наслідки перенесеної тяжкої жовтяниці, які не покидали мене, зобов'язували дотримуватись відповідного режиму, дієти.

Думав працювати в рідному Рогатині. «Руськоязычне» медичне управління району відмовило, пропонували очолити лікарню в одному з сіл району. Відмовився. Хіба за таких обставин можливо буде одужувати? Вирішив влаштуватися лікарем санаторію у Трускавці, чомусь не вдалося. У Моршині відпрацював з 1955 до 1958 року лікарем, заступником головного лікаря санаторію «Мрамуровий палац». Сформувався як лікар-гастроентеролог, читав, освоїв метод ректороманоскопії,

© 2020. The Authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License, CC BY, which allows others to freely distribute the published article, with the obligatory reference to the authors of original works and original publication in this journal.

Для кореспонденції: Пиріг Любомир Антонович, доктор медичних наук, академік НАМН України, член-кореспондент НАН України, професор кафедри нефрології і нирково-замісної терапії, Національна медична академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика, вул. Дорогожицька, 9, м. Київ, 04112, Україна; e-mail: nizhnik.alexey@gmail.com

For correspondence: Liubomyr A. Pyrig, MD, Academician of the NAMS of Ukraine, Corresponding member of NAS of Ukraine, Professor at the Department of nephrology and renal replacement therapy, Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education, Dorohozhytska st., 9, Kyiv, 04112, Ukraine; e-mail: nizhnik.alexey@gmail.com

побував на відповідних курсах. Опублікував декілька статей, дві книжки про курорт Моршин.

Навчання в аспірантурі (1958–1961 роки) почав при кафедрі терапії Київського інституту удосконалення лікарів, якою завідував директор Інституту клінічної медицини імені М.Д. Стражеска професор А.Л. Міхньов. Коли він покинув завідування кафедрою, я перейшов аспірантом до його інституту.

Напросився до нього з придуманими п'ятьма темами передбачуваної дисертації. Він схвалив першу: «Деякі показники функціонального стану шлунка при лікуванні ревматизму та інфекційного неспецифічного поліартриту АКТГ і кортизоном». Дисертації на дві теми із п'яти придуманих мною захистили ще два аспіранти. Один з них (А.Д. Тодоренко) потім працював у відділі інституту урології і нефрології, яким я завідував.

В Інституті клінічної медицини ставлення до мене було позитивне, привітне. Були три-чотири особи, які ставились до мене негативно, тому що я розмовляв українською мовою. Ще й дисертацію тоді можна було писати українською. Відчував прихильність професорів О.А. Айзенберга, Д.Н. Яновського, на відміну від директора інституту, мого керівника як аспіранта-дисертанта професора А.Л. Міхньова.

Статус наукового співробітника не отримав.

Старший науковий співробітник М.С. Заноздра зв'язав мене із завідувачем кафедри терапії Київського медичного інституту професором А.П. Пелешуком, який привітно прийняв мене як асистента, а пізніше — як доцента кафедри, захистив мене разом з тодішнім ректором інституту В.Д. Братусем від доцентки, парторга кафедри А.К. Шеїної. Вона мене злісно запитала, «до яких пор я буду розговаривать на этом своем языке», і заявила, що про мене «уже шла речь на партбюро інститута». Кафедра працювала на базі Київської лікарні водників.

Несподівано мною зайнялась завідувач кафедри інфекційних хвороб професор О.С. Сокіл, яка працювала і в адміністративно-освітньому апараті інституту. Всупереч моєму бажанню вона зарахувала мене на курси патентознавства і, нарешті, майже змусила зайняти посаду завідувача кафедри лікувальної фізкультури і лікарського контролю (1972–1973 роки). Довелося в Москві пройти відповідну підготовку.

Вона лікарем пройшла війну, була гостра до агресивності в діяльності й у розмовах. Зі мною розмовляла українською мовою. В інституті далеко не всі її поважали, більше боялися. З відстані часу підозрюю, з якою метою вона мені протегувала: сприяла моєму посадовому росту. Приблизно в той час мене відвідував агент КДБ, розпитуючи, хто до мене заходив, іноді називаючи прізвища. Пропонував залучатися до спільної «діяльності».

Врятувався я завдяки професору А.П. Пелешуку. Він завідував за сумісництвом відділом терапевтичної нефрології на базі Київської лікарні водників нещодавно створеного НДІ урології і нефрології.

Він передав мені свою посаду, яку я займав від 1973 до 2002 року зі суміщенням у 1986–1990 роках з поса-

дою заступника директора інституту (В.С. Карпенко) з наукової роботи.

Зайнявши посаду заступника директора інституту, я не міг відмовитися від вступу до комуністичної партії (КПРС). Минав час... Я відчував розуміння і співчуття директора інституту В.С. Карпенка. На засіданні райкому партії (будинок був тоді на вулиці Юрія Коцюбинського напроти будинку інституту) я відмовився відповідати на запитання російською мовою, мотивуючи тим, що я недостатньо її опанував. Претензії з боку райкому отримав директор інституту.

Покинув я ряди КПРС, ставши депутатом Верховної Ради УРСР, у числі 10 колег, із заявою з трибуни Верховної Ради.

У тодішньому будинку райкому партії з ходом подій тимчасово працювало посольство США.

На той час у відділенні нефрології інституту одним із двох старших наукових співробітників була доктор медичних наук Н.Я. Мельман. Вона заслужено сподівалася заступити посаду проф. А.П. Пелешука, але... Але вона була на 5 років старша від мене і, що на той час мало значення в кадровій політиці СРСР, була єврейкою. На початку 90-х років вилетіла до Ізраїлю, де вже була її дочка. Понад 20 років нашої спільної роботи у відділенні терапевтичної нефрології були відносно взаємно урівноваженими, спокійними. Я її поважав. Іноді відчував її незадоволення своїм становищем. Ми разом є співавторами близько 90 статей, 16 методичних рекомендацій і посібників.

Взагалі-то із 163 співавторів моїх публікацій понад 150 були співавторами однієї-двох статей. Крім Н.Я. Мельман, найбільше моїх спільних публікацій є з І.О. Дудар, М.О. Колесником, І.І. Лапчинською, О.І. Таран. Я визнавав співавтором колегу незалежно від обсягу його внеску в публікацію.

У 1978 році захистив докторську дисертацію «Еволюція острого і хронического гломерулонефрита» (науковий керівник — професор А.П. Пелешук). Дисертація на той час представлялася російською мовою.

У 1990 році у зв'язку з обранням мене земляками Рогатинщини депутатом Верховної Ради УРСР-України (1990–1994 роки) я залишався завідувачем відділу терапевтичної нефрології, з'являючись в інституті в дні, вільні від депутатських обов'язків.

Нефрологія як окрема медична спеціальність «осамостійнилась» в Україні на початку 60-х років ХХ сторіччя. Мені, як першому головному нефрологу МОЗ УРСР-України (1979–1993 роки), довелося займатися організацією нефрологічної допомоги республіканського (до 1990 року), державного масштабу. І це — разом з науковою, лікувальною роботою в Інституті урології і нефрології. З моєї ініціативи у 1990 році створена Українська асоціація нефрологів, яку я очолював до 2007 року (після — почесний президент).

Ще до створення кафедри на базі відділення терапевтичної нефрології було організовано місячні курси для практичних лікарів, перш за все для завідувачів новостворених нефрологічних відділень обласних лікарень. У всіх областях проведені дводенні семінари

з нефрології для терапевтів і педіатрів. Лекції читали, крім мене, старші наукові співробітники Н.Я. Мельман і А.Д. Тодоренко.

Доводилось по декілька разів на місяць літати в області на консультації. Виліт до Івано-Франківська місцеві колеги допомагали мені використовувати для відвідування моїх рідних у Рогатині.

У 1993 році з моєї ініціативи на базі Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика створена кафедра нефрології (пізніше — нефрології та нирково-замісної терапії), керівництво було довірено мені. Довелося складати програми навчання (лекції, практичні заняття, семінари та ін.).

У 2010 році адміністрація Академії вирішила «омолодити» керівництво кафедрою. На той час кафедра була позбавлена базування в НДІ урології і нефрології, який став інститутом урології. Складно стало з приміщеннями для читання лекцій, проведенням занять. Допомагали місцеві установи медичної допомоги Києва.

Претендував замінити мене М.О. Колесник, який, ставши під моїм керівництвом кандидатом і доктором медичних наук, уже був директором новоствореного НДІ нефрології. Переміг його конкурент — доктор медичних наук, професор Д.Д. Іванов, активний в організації міжнародних наукових зв'язків, власної приватної медичної допомоги. На 10-й рік керівництва кафедрою він є автором понад 500 наукових публікацій з нефрології, керівником, головним редактором науково-практичного журналу «Нирки».

Наукові публікації мої з нефрології, організації нефрологічної допомоги, історії нефрології, крім статей з висвітленням результатів планових наукових досліджень у відділі інституту, стосувалися питань етіології, патогенезу хвороб нирок, їх профілактики й лікування, диспансеризації хворих, залежності захворюваності на хвороби нирок і їх перебігу від віку хворих, регіонів їх проживання, зв'язку регіональної патології з іншими захворюваннями, ефективності різних методів лікування, у тому числі народної і нетрадиційної медицини, місця нефрології в структурі сімейної медицини, діяльності лікаря загальної практики у зв'язку з питаннями біоетики та ін.

Була запропонована класифікація гломерулонефриту: гострий (від 3-го до 12-го місяця — із затяжним перебігом); хронічний (стадії: нормотензивна, гіпертензивна, хронічна ниркова недостатність з трьома ступенями залежно від ступеня азотемії) і підгострозлоякісний; фаз хронічного гломерулонефриту — ремісія, загострення; гострого й хронічного варіантів — сечовий синдром, нефротичний синдром. Клінічна характеристика доповнювалася даними морфологічного дослідження біоптату нирки.

Вивчалися методи й засоби лікування хвороб нирок, а саме: фізіотерапія, фітотерапія, інфузійна терапія, імуносорбція, гемосорбція, інфрачервона термотерапія, гіпербарична оксигенація, голкорексфлексотерапія, а також призначення есенціале, левамізолу, кверцетину, тренталу, пентоксифіліну, циклофосфаміду, ксантинолу нікотинату та інших, результати публікувалися в наукових статтях, матеріалах конференцій. Низка статей присвя-

чена динаміці показників ліпідного, амінокислотного, електролітного обміну в поєднанні з динамікою клінічної симптоматики в процесі лікування глюкокортикоїдами й цитостатиками. Щодо гемодіалізу, трансплантації нирки, то в науковому плані ними займалися співробітники інших відділів інституту, тому в мене тільки двічотири публікації з цих питань. Стосуються нефрології 17 із 90 опублікованих рецензій та інформаційних повідомлень. У співучасті з І.О. Дудар, О.І. Таран, Д.Д. Івановим, С.О. Ротовою, М.Б. Величко та іншими довелося складати тести з нефрології, еталони практичних навиків для екзаменаційної оцінки знань з нефрології.

Відповідний матеріал з нефрології поданий у «Рецептурном справочнике» за редакцією Р.П. Родіонова (1972 рік, розділи 4, 5, 7 і 8), «Справочнике уролога и нефролога» (Корнієнко В.С., Мельман Н.Я., Юнда І.Ф., 1985).

Брав участь у з'їздах терапевтів СРСР, України, пленумах правління Всесоюзного товариства нефрологів, з'їздах нефрологів СРСР, України, численних конференціях з нефрології і суміжних спеціальностей (інфекції, дієтологія, кардіологія, медична ботаніка та інші).

Участь у конференціях і з'їздах приваблювала мене можливістю ознайомитися (і часто — не один раз) з новою місцевістю, з новим краєм. В Росії довелося побувати на наукових форумах у 15 містах, в Україні — у 12, також був у 8 містах інших республік СРСР. Склалася науково-колегіальні стосунки з науковцями-нефрологами Білорусі, Литви, Росії. За кордоном того часу було близько 20 публікацій в англійських журналах Європи, 5 — у «Лікарському віснику» (США), усні доповіді — в Болгарії і Німеччині.

Мої перші наукові й науково-освітні публікації з нефрології з'явилися в 1968 році. До 2020 року, включно з рецептурним довідником, посібниками, розділами в підручниках, у тому числі в посібнику професора С.І. Рябова «Гломерулонефрит» (Ленінград, 1980), публікаціями в збірниках матеріалів конференцій, усього надруковано понад 560 робіт, близько 200 — одноосібного авторства. Стосуються нефрології також чотири винаходи (у співавторстві).

Під моїм керівництвом виконана й захищена 21 кандидатська дисертація (7 — у співавторстві) і 3 докторські. Один з кандидатів і докторів М.О. Колесник тепер директор інституту нефрології, одна завідує відділенням еферентних технологій (І.О. Дудар) і одна (кандидат наук М.Б. Величко) працює в цьому інституті.

Для практичних лікарів у співавторстві зі мною видано 24 методичні рекомендації з питань діагностики, профілактики й лікування хвороб нирок (1973–1998 роки) і 8 інформаційних листів (1981–2010).

Масовий читач може (і міг) ширше дізнаватися про хвороби нирок з моїх 25 науково-популярних публікацій у різних газетах, в українських і радянських енциклопедіях, з брошур «Лікувальне харчування хвороб нирок» (співавтори Н.Я. Мельман, А.Д. Тодоренко, 1970, 1974, 1975), «Хвороби нирок» (співавтор Н.Я. Мельман, 1980, 1989), «Хвороби нирок» (у співавторстві з А.П. Пелешуком, 1972).

Із 200 моїх медико-публіцистичних статей тільки одна пов'язана з нефрологією: «Нирки — остання барикада організму» («Демократична Україна», 2014, № 6). Про стан медицини, медичної допомоги в Україні немало статей серед 70, здавалось би, чисто політично-публіцистичних.

Із 70 опублікованих моїх інтерв'ю 5 стосувались питань нефрології.

Підручники з нефрології за моєю редакцією і в співавторстві вийшли в 1995 і 2014 роках (останній — спільно з професором Д.Д. Івановим). У 1982 році у співавторстві з Н.Я. Мельман видано наукову оглядову працю «Гломерулонефрит». Мої розділи є в посібнику «Практическая нефрология» (ред. А.П. Пелешук, 1973, 1983); у співавторстві з А.П. Пелешуком і Н.Я. Мельман — у посібнику «Семиотика и диагностика заболеваний почек» (1976); «Редкие и атипичные синдромы в клинике внутренних болезней» (1983). За мою редакцією і в співавторстві видано посібник «Состояние систем организма при заболеваниях почек» (1988).

Довелося відповісти мені створенням розділів з нефрології на звернення редакторів довідників і посібників з імунології (1985, 1988), фармакології і фармакотерапії (1986), клінічної морфології (1999), методів дослідження в медицині (2007) та інших. Задовольнив пропозицію професора Ю.І. Децика (Львів), подавши розділ («Нефрологія») до підручника «Пропедевтика внутрішніх хвороб» (1998). Відповідний матеріал подав у виданні «Здравоохранение в УССР: пути и итоги развития», том 1 (1987).

З моїм «укоріненням» (одруження — 1959 рік) у Києві до мене звернулися з Українського курортного управління (знали про мене з моршинських років), щоб я зайнявся нефрологічними санаторіями Південного берега Криму (Ялта), що я і здійснював близько 20 років. Щорічно, іноді по два рази на рік, мені оплачували відвідування Ялти в нефрологічному сезоні (травень — вересень), де в санаторіях «Енергетик», «Запоріжжя» я консультував хворих, читав лекції хворим цієї категорії, проводив з ними бесіди, організовував вивчення ефективності 48-денного перебування нефрологічних хворих в умовах південно-кримського клімату. Лікарі були співавторами переважної більшості моїх статей, у яких показана ефективність перебування й лікування в умовах південно-кримського клімату залежно від місця постійного проживання, віку хворих, повторності курсів лікування. Вивчалися можливість застосування ефективної дозованої аерогіпертермії, лікувальної гімнастики, уточнені показання й протипоказання для санаторного лікування хворих цієї категорії, дозування плавання.

Находили на лікування і хворі з однією ниркою. Їх було небагато. Результати спостереження й оцінку їх лікування я використав у доповіді на конференції

«Нові методи і нові медичні технології в клінічній та курортній практиці в Україні — сучасний стан і перспективи» (Київ, 2004).

Усього в мене близько 30 публікацій з курортології, включно з виданням «Санаторно-курортне лікування гломерулонефриту на Південному березі Криму» (1977; 80 с.) і нефрологічним розділом в «Основах курортології» (ред. М.В. Лобода, Е.О. Колесник, 2003).

Ставлення санаторних лікарів, адміністрації санаторіїв до моїх візитів, до досліджень з їх участю було позитивним. Готовність до участі в дослідженнях і сприяння в роботі були особливі з боку головного лікаря санаторію «Енергетик» З.Г. Ратнер. Головний лікар санаторію «Запоріжжя» В.С. Потапенко захистив під моїм керівництвом кандидатську дисертацію «Дозированная аерогипертермия в комплексном санаторно-климатическом лечении больных хроническим гломерулонефритом».

Політичні події кінця 80-х — початку 90-х років настрйоли адміністрацією Криму негативно-вороже до Києва. Колеги-медики пояснили мені, чому наші науково-організаційні стосунки доводиться припинити.

Нефрологія — спеціальність, яка вимагає широких, глибоких знань у поєднанні з іншими спеціальностями. Часто приховано-безсимптомний початок і перебіг уражень нирок вимагає підвищеної уваги до пацієнта з відповідними діагностичними і, за потреби, лікувальними заходами. Увага потрібна лікареві й у зв'язку з переважанням серед нефрологічних хворих осіб молодого віку, у яких цінність власного здоров'я і життя часто не усвідомлена.

Відомо про події в Україні на схилі ХХ — на початку ХХІ століття. Будучи лікарем, медиком-науковцем, я не міг не брати участі в бурхливому відродженні громадського життя. З моєї ініціативи було відновлено Всеукраїнське лікарське товариство, яке я очолював з 1997 до 2007 року. У 2000-му (до 2016 року) я очолював Світову федерацію українських лікарських товариств. Це організація з'їздів, конференцій тощо.

Довелося взяти активну участь в зародженні в Україні наукової нефрології, організації нефрологічної допомоги. На жаль, повільно організовувалися відділення нефрології в обласних лікарнях, ще повільніше — відділення гемодіалізу, трансплантації нирки.

Як депутат Верховної Ради України першого скликання, учасник численних громадських акцій, як автор публікацій з оцінкою минулого становища України (наука, охорона здоров'я, культура) та можливих шляхів європеїзації суспільства вважаю, що всі свої можливості щодо сприяння відродженню державної України я реалізував.

**Любомир Пиріг,
академік НАМН України, член-кор. НАН України,
дійсний член НТШ** ■

Вітаємо з 90-річним ювілеєм фундатора нефрології в Україні, засновника Української асоціації нефрологів і Української школи нефрологів, завідувача вперше створеної кафедри нефрології НМАПО імені П.Л. Шупика Любомира Антоновича Пирого!

Сил, натхнення, міцного здоров'я, насолоди життям і нових планів!

Дмитро Іванов